

הטיפול במטבעות זכרון

החל ב-1958 מנפיק בנק ישראל מטבעות זכרון לרגל חגים ומאורעות מיוחדים בתולדות העם והמדינה. מטבעות אלה, שהם הילך חוקי, נועדו בעיקר לאספנים. המטבעות נמכרים לחברה הממשלתית למדליות ולמטבעות בע"מ (להלן – החברה) בערכם הנקוב, והחברה משווקת אותם למנוייה, לסוחרים מטבעות ולבנקים בארץ ובחוץ לארץ במחירי הנפקה שהיא קובעת. כמויות מסוימות נשארות בידי בנק ישראל, חלקן כנכס קבוע וחלקן מיועדות להינתן במתנה למי שהבנק ימצא לנכון.

הסדר זה קיבל את ביסוסו החוקי בתיקון לחוק בנק ישראל מ-1968. בסעיף 33(א) לחוק, כפי שחוקק, נאמר, שאם הוציא הבנק מטבע, שהוכרו על ידי הנגיד, בהתייעצות עם הממ"ש, כמטבע זכרון, לא יתן אותו הבנק אלא לחברה, שתמונה לכך על ידי הממשלה וה- נמצאת בשליטתה, אך אין בכך כדי למנוע מהבנק לשמור לעצמו מטבעות זכרון, או לחיתם במתנה למי שימצא לנכון. בקשר לכך הודיע סגן שר האוצר בעת הקריאות של הצעת החוק בכנסת, כי בנק ישראל זקוק לכמות קטנה של מטבעות זכרון לחלוקה לבנקים מרכזיים בעולם, כמתנות או כמזכרות לאורחים ולמארחים בארץ ובחוץ לארץ.

ב-1968 הותכו על ידי בנק ישראל עודפים של מטבעות זכרון, שהחברה החזירה לו בשנים קודמות, ואילו כמויות מסוימות מכל מטבע, מהחזרות החברה וממלאי הבנק, נשארו בידיה, והן נועדו לחלוקה כמתנות או לשמש כנכס קבוע בבנק. גם מן המטבעות שהונפקו החל ב-1968 נשמרו בבנק כמויות מסוימות לאותן מטרות.

החל ב-1972 חלה עלייה ניכרת במחירי כל המטבעות הנסחרים בשוק. כאשר ערכם בשוק של חלק מהמטבעות, הן מכסף והן מזהב, עלה עשרות מונים לעומת מחירי ההנפקה.

ביולי 1972 בדק משרד מבקר המדינה את טיפול הבנק במטבעות, שהוא הנפיק, ובמלאי, שהצטבר בכספתו.

1. במועד הביקורת נמצאה בידי הבנק כמעט כל הכמות של המטבעות שהיו בידי ב-1968, ורק מטבעות בודדים ניתנו במתנה במשך תקופה של חמש שנים בקירוב. גם מהמטבעות שהונפקו מאז 1968 עדיין נותרו רוב המטבעות בידי הבנק. לדוגמא מובאת להלן רשימה של מלאי מטבעות הזהב, שהיה בידי הבנק במועד הביקורת:

שנת ההוצאה	שם המטבע	סוג הנקוב	הערך בל"י	מחיר ההנפקה בל"י	מספר המטבעות שנרשמו במלאי החל ב-1968	מספר המטבעות שנותרו במלאי בנובמבר 1973
1960	הרצל	רגיל	20	50	439	435
1962	וייצמן	קשוט	50	150	261	261
1962	וייצמן	קשוט	100	300	262	1263
1964	עשור לבנק	רגיל	50	150	812	813
1964	עשור לבנק	קשוט	50	250	661	661
1967	נצחון	קשוט	100	300	989	984
1968	ירושלים	קשוט	100	350	495	488
1969	שלום	קשוט	100	350	500	491
1972	שלח את עמי	קשוט	100	420	501	498
1973	כ"ה למדינה	קשוט	50	230	502	501
1973	כ"ה למדינה	קשוט	100	465	500	498
1973	כ"ה למדינה	קשוט	200	925	502	501

(1) העודף נוצר בגלל מטבעות אחדים שהוחזרו לבנק.

ממטבעות הכסף, שהוצאו מאז 1968, השאיר הבנק בידיו בדרך כלל 500 מטבעות (300 קשטים ו-200 רגילים) מכל סוג, ומהם נותרו בידיו הבנק בין 400 ל-450 מטבעות. המספר הכולל של המטבעות שבידי הבנק היה בנובמבר 1973 כ-20,000 מ-77 סוגים שונים.

בשנים האחרונות, ובעיקר בשנים 1970 ו-1971, ניתנו – לפי החלטת הנגיד – כ-30 מטבעות זהב במתנה לנגידי בנקים בחוץ לארץ ולמדינות זרים, לאחדים מחברי המועצה המייעצת של הבנק לרגל מאורע משפחתי או לרגל פרישתם מהמועצה, ולעובדים בכירים של הבנק לרגל הגיעם לגיל 60. מטבעות כסף קשטים – מטבע מכל סוג – ניתנים בדרך קבע לחברי המועצה המייעצת של הבנק ולחברי הוועדה לתכנון שטרי כסף, לנגיד הבנק, למנהלי מחלקת ההוצאה ומחלקת ההנפקה של הבנק, לאמנים העוסקים בהטבעת המטבעות ולמוזיאון של מטבעות. כן ניתנו מטבעות כסף קשטים או רגילים לעובדי הבנק בהגיעם לגיל 60 ולרגל פרישתם לגמלאות, לאישי ציבור שונים לרגל אירועים משפחתיים, לאורחי הבנק מחוץ לארץ ולמארחים של עובדי הבנק בנסיעותיהם לחוץ לארץ. בבנק מתנהל רישום מסודר של המתנות.

בנק ישראל הנפיק בשנים האחרונות גם כמויות קטנות של מדליות מ-4 סוגים: מדליות מכסף לסיום שרות, הניתנות נוסף על מטבעות הכסף לכל עובדי הבנק הפורשים לגמלאות; מדליות מכסף לציון שירות, הניתנות לנזירים ולאנשי משטרה ובטחון הקשורים לבנק; מדליות מכסף ומארד הניתנות במתנה לאותן קבוצות אנשים, שהוזכרו לעיל לגבי מטבעות מכסף.

בהוראות נוהל שהוציא הבנק בקבע, כי המוסמכים להורות על מתן מתנות הם הנגיד, המנהל הכללי והמזכיר הכללי, אך לא נקבעו קריטריונים, שלפיהם ניתנים במתנה המטבעות והמדליות. כך למשל קיבלו עובדי הבנק, שהגיעו לגיל 60, בחלק מהמקרים מטבעות קשטים ובחלקם מטבעות רגילים, כאשר קיים שוני ניכר בערכן של מתנות אלה. כמו כן לא נקבע, למי רשאים עובדי הבנק, הנוסעים לחוץ לארץ מטעם הבנק, לתת מטבעות ומדליות במתנה, ומאיזה סוג הם יינתנו.

לגבי הכמויות הדרושות לבנק לשמירת קבע ולמתנות, המליצה ועדה פנימית של הבנק – שמונתה על ידי המזכיר הכללי באוגוסט 1972 ושהגישו על כך דו"ח באוקטובר 1972 – לשמור מכל סוג של הנפקה (רגיל או קשט) 50 מטבעות כנכס קבוע, ולהקצות 20 מטבעות מסוג הקשט לחלוקה אחרי סיום תקופת השיווק על ידי החברה. כן הומלץ להקצות מכל סוג 180 מטבעות קשטים מכסף ו-30 מטבעות של זהב למתנות, והכמות העודפת מהם – במידה שתהיה – תימסר לחברה לשיווק לפני סיום תקופת השיווק של אותו מטבע.

במועד הביקורת, ביולי 1973, עוד לא החליטה הנהלת הבנק, אם וכיצד להגשים את המלצות הוועדה, והמשיכה להשאיר בידה מהנפקות חדשות אותן כמויות המטבע כבעבר. בהתחשב בערכם של המטבעות בביקוש הגדול להם בשוק ובסכומים הניכרים, שיכלה החברה להשיג ממכירת המטבעות בתקופת שיווקם, המליץ משרד מבקר המדינה בפני הבנק להחליט בהקדם – ברוח ההמלצות של הוועדה שהוזכרו לעיל – על גודל המלאי, שישאיר בידיו מהנהגת פקות הבאות.

הבנק הודיע למשרד מבקר המדינה בנובמבר 1973, שלאחר בדיקה ושיקול נוסף החליט לאמץ עקרונות את המלצות הוועדה הנ"ל ולהקטין את כמות המטבעות, שהבנק ישאיר לצרכיו. הבנק גם המציא למשרד מבקר המדינה הוראות נוהל, שהוציא ב-15.11.1973, ושלפיהן הוא ישאיר בידיו מכל הנפקה של מטבעות זהב 100 מטבעות ומכל הנפקה של מטבע כסף 300 מטבעות, 200 קשטים ו-100 רגילים, כאשר החלוקה לשימושים השונים תהיה, בשינוי קל, בהתאם להמלצות הוועדה.

2. — המטבעות מאוחסנים בכספת הבנק. הגישה לכספת היא לשני עובדים בכירים בלבד, שברשות כל אחד מהם מפתח. הביקורת העלתה, שבמשך שנים לא נערכה ספירה של כל המטבעות, ואם הפקידים נושאי המפתחות ערכו ספירות, לא נערכו על כך פרוטוקולים. היחידה לביקורת פנימית ערכה מאז תחילת 1971 ועד לאמצע 1973 חמש ספירות מדגמיות, שהיקפן היה מצומצם מאוד. בכל פעם נספרו 3-5 סוגים של מטבעות כסף מבין עשרות הסוגים; מטבעות הזהב לא נספרו בכלל. הביקורת עמדה על הצורך לספור את המטבעות לעיתים מזומנות ולנהל פרוטוקולים מהספירות, והמליצה על כך, שהיחידה לביקורת פנימית של הבנק תגדיל את היקף המדגמים בספירותיה ותכלול בהם גם את מטבעות הזהב.

— בעת הבדיקה, שערך משרד מבקר המדינה בכספת נמצא, שבחדר הכספת, שבו מאוחסנים המטבעות, לא שרר סדר נאות; הארוגות היו מלאים וחלק מן המטבעות היו מונחים על הרצפה.

הבנק הסביר למשרד מבקר המדינה, שספירה מלאה אינה נערכת כל שנה בגלל החשש לפגוע באיכות המטבעות עם מגע הידיים. יחד עם זאת נבדקה אריזתן של החבילות הסגורות, ונערכו ספירות תקופתיות של המטבעות הבלתי ארוזות. בעקבות הביקורת ניתנו הנחיות להקפיד על בדיקה וספירה מלאה של המטבעות — ללא פתיחת חבילות שלמות — פעמיים בשנה, ולרשום פרוטוקולים. נוסף על כך ייערכו בדיקות על ידי היחידה לביקורת פנימית של הבנק. כן הודיע הבנק, שנקטו צעדים לשיפור האיחסון של המטבעות.

3. הבנק מחזיק בכספתו גם כמויות מסוימות של מטבעות פגומים, שמסרה המטבעה ושלא שווקו; המדובר בכ-2,100 מטבעות זכרון מכסף מ-17 סוגים, שהונפקו החל ב-1970; בהתחשב בערכם הנומינלי הרב — למקרה שאלה יגיעו לשוק — המליצה הביקורת להתייחס בהקדם. בתשובתו למשרד מבקר המדינה ציין הבנק, שבגלל הקושי המינהלי שבתהליך ההתכה, נהוג לאסוף כמות מסוימת של המטבעות הפגומים ולהשמידם במבצע מרוכז ושב- בעתיד הקרוב יושמדו המטבעות הפגומים המצויים כיום בכספת.

דינים וחשבונות כספיים

המאזן ליום 31.12.1973

סיכום המאזן

סכום המאזן ליום 31.12.1973 מגיע ל-15,448 מליון ל"י * לעומת 12,071 מליון ל"י ליום 31.12.1972. שיעור העלייה בסכום המאזן היה דומה לשיעור העלייה בשנה שעברה והגיע ל-28.0% לעומת 28.2%.

סוף השנה	סכום המאזן (במיליוני ל"י)	הגידול לעומת השנה הקודמת (באחוזים)	מדד (הבסיס: 100 = 1969)
1969	5,150	15.9	100.0
1970	6,417	24.6	124.5
1971	9,415	46.7	182.8
1972	12,071	28.2	234.3
1973	15,448	28.0	299.9

* המספרים בפרק זה מעוגלים בדרך כלל למליון הקרוב והאחוזים לעשירית האחוז.

התפתחויות העיקריות שעלו במאזן במשך השנה:

נמשך הגידול בעודף הנכסים על ההתחייבויות במטבע חוץ, אם כי בשיעור יותר קטן מאשר בשנת 1972. בעודף זה – למעט זכויות והתחייבויות של גורמים בתוך המדינה – שהגיע בסוף שנת 1973 לכ-7,400 מיליון ל"י, חלה במשך השנה עלייה של כ-2,700 מיליון ל"י (כ-2,400 מיליון ל"י).^{*} מזה 660 מיליון ל"י מתייחסים להפרשים כתוצאה משינוי שער של מטבעות חוץ שונים. בפקדונות של המוסדות הבנקאיים במטבע חוץ – למעט פקדונות תושבי חוץ – והפקדונות הנקובים במטבע חוץ, של מוסדות אלה, חלה עלייה של 1,508 מיליון ל"י (כ-600 מיליון ל"י), מזה 754 מיליון ל"י המתייחסים להפרשים כנ"ל. במשך השנה נפרעו כל הפקדונות של קרן המטבע הבינלאומית בגין משיכות בסך של כ-148 מיליון ל"י.

חלה עלייה של 1,023 מיליון ל"י באשראי נטו, שניתן לציבור במטבע חוץ ובמטבע ישראלי; מזה 540 מיליון ל"י מתייחסים לאשראי, שניתן לצורך רכישת מלווה מלחמה מרצון, והיתרה ניתנה בעיקרה לקרנות היצוא ולמימון מיוחד לשעת חירום.

חוב הממשלה נטו ירד ב-603 מיליון ל"י: חל גידול בחוב ארוך מועד ב-216 מיליון ל"י וירדו המקדמות הארעיות ב-274 מיליון ל"י. ירידה זו היא בין השאר תוצאה מזיכוי הממ"ש שלה בסכום האשראי, שניתן לרכישת מלווה מלחמה מרצון כאמור לעיל. פקדונות מטבע החוץ של הממשלה והמוסדות הלאומיים גדלו ב-627 מיליון ל"י.

בשטרי כסף ומעות במחזור חלה עלייה של 776 מיליון ל"י ושיעור הגידול במשך השנה הגיע ל-38.1% לעומת 24.5% בשנה שעברה.

בפקדונות מוסדות בנקאיים במטבע ישראלי חלה עלייה של 698 מיליון ל"י.

במשך השנה היו תנודות ניכרות בשערי מטבעות חוץ שונים לעומת הדולר; במחצית השנה הראשונה חלה עלייה בשערים אלה. מאחר שהתחייבויות בנק ישראל במטבעות אלה גדולות מן הנכסים שלו, התהוו הפסדים הולכים וגדלים, שהגיעו ביולי ל-187 מיליון ל"י. מאז ועד סוף השנה ירדו שערי מטבעות חוץ, והפסד בנק ישראל הצטמצם ל-65 מיליון ל"י.

הרווח נטו בסוף השנה הגיע ל-89 מיליון ל"י (64 מיליון ל"י).

להלן הערות על השינויים העיקריים, שחלו בסעיפי הנכסים וההתחייבויות במאזן זה של הבנק לעומת המאזן לסוף שנת 1972.

חשבונות הממשלה

להלן ריכוז חובות הממשלה וזכויותיה בבנק, שערך משרד מבקר המדינה על פי נתוני בנק ישראל (במיליון ל"י).^{**}

* כל המספרים שבטורים בפרק זה מתייחסים לתוגנים מקבילים בשנה שעברה.

** לא נכללו בריכוז זה "שטרי אוצר" הנסחרים בין בנק ישראל לבנקים מקומיים, ו"ניירות ערך אחרים" המיועדים ברובם למכירה לציבור.

31.12.1972	31.12.1973	
4,359	4,574	חוב ארוך מועד
		בניכוי:
-574	-601	סכומים, ששוחררו כנגד מכירות מלווה קצר מועד(1)
3,785	3,973	חוב ארוך מועד נטו
326	52	מקדמות ארעיות
4,111	4,025	ס"ה חובות הממשלה
		בניכוי:
		זכויות הממשלה:
169	87	הפקדות יבואנים
		פקדונות מטבע חוץ של הממשלה והמוסדות הלאומיים
-477	-1,022	
3,634	3,003	חוב הממשלה נטו

(1) ראה דו"ח שנתי 23, עמ' 840.

לפי הריכוז היה חוב הממשלה נטו לבנק בסוף שנת 1973 קטן ב-631 מליון ל"י מהחוב בסוף השנה הקודמת.

מקדמות ארוכות מועד — 3,973 מליון ל"י

להלן פרטים על יתרת המקדמות, שנתן הבנק לממשלה בשנים 1967—1973 (במליוני ל"י); בריכוז לא נכללה מקדמה בסך 220 מליון ל"י משנת 1967, אשר נפרעה כולה עד סוף שנת 1970:

החוק, שלפיו ניתנת המקדמה	הסכום	הסכום שהוצמד לשער הדולר	שיעור הריבית (%)	הפרשי הצמדה שנוספו בעקבות שינוי שער הלירה	הסכום שנפרע ב-1973 בלבד	הסכום שנפרע ע"ח הקרן עד 31.12.1973	יתרה ליום 31.12.1973
חוק המקדמה תשכ"ז-1967	42	42	6.5	17	4	11	48
חוק המקדמה תשכ"ח-1968	130	130	6	24	25	69	85
חוק המקדמה (מס' 1) תשכ"ט-1969	400	—	7.5	—	35	301	99
חוק המקדמה (מס' 2) תשכ"ט-1969	659	—	7.5	—	—	—	659
חוק המקדמה תשל"ל-1970	1,200	1,000	5	200	—	—	1,400
חוק המקדמה תשל"א-1971	650	650	5	130	—	—	780
חוק המקדמה תשל"ב-1972	650	650	5	—	—	—	650
חוק המקדמה תשל"ג-1973	252	—	3.5	—	—	—	252
ס"ה	3,983	2,472		371	64	381	3,973

המקדמה בסך 252 מליון ל"י, שנתן בנק ישראל לממשלה במאוס 1973 לפי חוק המקדמה תשל"ג-1973, באה במקום הלוואה לממשלה באותו סכום, שניתנה באוקטובר 1972 בקשר להקמת קרן המדע הדו-לאומית ארצות הברית-ישראל, שנרשמה במאון הבנק ליום 31.12.1972 בסעיף "חשבונות אחרים" בצד הנכסים ובצד ההתחייבויות. הפיכת הלוואה למקדמה מהווה פעולה רישומית גרידא, ואיננה משקפת גידול חוב הממשלה לבנק ישראל.

מקדמות ארעיות לממשלה - 52 מליון ל"י

בסעיף זה חלה ירידה של 274 מליון ל"י לעומת השנה הקודמת. על פי סעיף 45 לחוק בנק ישראל נותן הבנק לממשלה מקדמות ארעיות למימון הוצאותיה, ועליה להחזיר לא יאוחר מתום כל שנת כספים - 31 במאוס. מאחר שיום המאון השנתי של הבנק אינו זהה עם תאריך תום שנת הכספים, רשומה במאון הבנק יתרת חובה בסעיף זה. בסוף חודש מאוס, ערב גמר שנת הכספים של הממשלה, פרעה הממשלה את יתרת המקדמות הארעיות ואף התהוותה יתרת זכות בסך של כ-77 מליון ל"י.

מקדמה זו ירדה בסוף השנה עד 52 מליון ל"י בין היתר, כתוצאה מזיכוי בסך 540 מליון ל"י בקשר לאשראי, שנתן הבנק לרוכשי מלווה מלחמה מרצון, ומהעברת רווחי הבנק בסך 89 מליון ל"י. מצד שני חויב חשבון המקדמות הארעיות ב-281 מליון ל"י כתוצאה מעודף פדיונות על מכירות של מלווה קצר מועד.

שטרי אוצר - 130 מליון ל"י

העלייה בסך 79 מליון ל"י בסעיף זה משקפת את הירידה, שחלה בהחזקת שטרי אוצר על ידי הבנקים; זאת כתוצאה מירידה ברכישת מלווה קצר מועד על ידיהם (הבנקים רשאים לרכוש שטרי אוצר ביחס של 1:4 לעומת מלווה קצר מועד שברשותם).

ניירות ערך אחרים - 128 מליון ל"י

בסעיף זה חלה עלייה של 55 מליון ל"י. הבנק רכש מהממשלה אגרות מלווה קליטה בסך 86 מליון ל"י, הקשורים בירידת אגרות מלווה קצר מועד שבידי הבנקים. במשך השנה נפדו או נמכרו ניירות ערך בסך של כ-30 מליון ל"י.

מקדמות מטבע חוץ של הממשלה והמוסדות הלאומיים - 935 מליון ל"י

בסעיף זה חלה עלייה של 627 מליון ל"י.

חשבונות במטבע חוץ

להלן טבלה המראה את ריכוז החשבונות במטבע חוץ, למעט זכויות והתחייבויות של גורמים בתוך המדינה, בהתאם לתונוי בנק ישראל (כמליוני ל"י) *.

* בריכוז זה לא נכללו החשבונות המקבילים במטבע חוץ.

31.12.1972	31.12.1973	נכסים
5,164	7,436	זהב ונכסים במטבע חוץ ⁽¹⁾
148	165	השתתפות בזהב בקרן המטבע הבינלאומית
410	505	נכסים אחרים במטבע חוץ
5,722	8,106	ס"ה
		עלייה בסך 2,384 מליון ל"י

התחייבויות

15	—	פקדונות מטבע חוץ של בנקים מחוץ לארץ
195	217	זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו
148	—	פקדונות של קרן המטבע הבינלאומית בגין משיכות
657	473	פקדונות תרשבי חוץ ⁽²⁾
19	17	התחייבויות אחרות
1,034	707	ס"ה
		ירידה בסך 327 מליון ל"י

עודף הנכסים על ההתחייבויות

עלייה בסך 2,711 מליון ל"י.

(1) כולל זכויות משיכה מיוחדות בקרן המטבע הבינלאומית.

(2) כלולים במאזן הבנק בסעיף "פקדונות של מוסדות בנקאיים בישראל במטבע חוץ".

השינויים העיקריים, שחלו במשך השנה בהרכב הנכסים וההתחייבויות במטבע חוץ, היו:

בצד הנכסים

זהב ונכסים במטבע חוץ — 7,436 מליון ל"י

בסעיף כולל זה חלה עלייה של 2,272 מליון ל"י.

זהב — 194 מליון ל"י

בסעיף זה חלה עלייה נטו של 12 מליון ל"י. העלייה בסעיף באה בעיקר בשל שיערוך מחיר הזהב מ-38 \$ לאונקיה ל-42.2 \$ לאונקיה, שנעשה בעקבות שינוי שער הדולר באפריל 1973.

זכויות משיכה מיוחדות בקרן המטבע הבינלאומית — 141 מליון ל"י

במשך השנה חלה בסעיף זה עלייה נטו של 8 מליון ל"י. העלייה נבעה מכך, שחל שינוי בשער הזהב ובמטבעות חוץ, ומאידך שולמה ריבית על המשיכה מהקרן ונפדה חלק מהשתתפות הבנק בזכויות המשיכה הצמודות לזהב בקרן.

נכסים במטבע חוץ — 7,100 מליון ל"י

הנכסים בסעיף זה הם: מזומנים, יתרה בחשבונות עובר ושכ בבנקים זרים, שטרי חליפין סחירים, פקדונות בבנקים לזמן קצוב ואגרות חוב סחירות. בסעיף זה חלה השנה עלייה של 2,252 מליון ל"י (2,011 מליון ל"י), מזה 659 מליון ל"י בגלל הפרשי שיערים.

השתתפות בזהב בקרן המטבע הבינלאומית - 165 מליון ל"י

בסעיף זה חלה עלייה של 17 מליון ל"י כתוצאה מעליית מחיר הזהב באפריל 1973.

נכסים אחרים במטבע חוץ - 505 מליון ל"י

בסעיף זה חלה עלייה של 95 מליון ל"י, שמתוכה 52 מליון ל"י נבעו מהפרשי שער.

עיקר העלייה היה בסעיף נכסים לכיסוי התחייבויות.

אשראי במטבע חוץ - 1,650 מליון ל"י (ראה טבלה דלהלן)

בסעיף זה חלה עלייה של 377 מליון ל"י. עלייה זו נבעה מגידול של 349 מליון ל"י בקרן למימון יהלומים, 40 מליון ל"י בנכיון שטרות בקרן יבוא לשם יצוא, ו-34 מליון ל"י בנכיון שטרות לסוכנות היהודית ולשונים. מאידך חלה ירידה של 47 מליון ל"י בנכיון שטרות בקרן למימון משלוחי יצוא.

בצד ההתחייבויות

זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו - 217 מליון ל"י

בסעיף זה חלה עלייה של 22 מליון ל"י, שבנעה מעלייה במחיר הזהב באפריל 1973.

פקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל ופקדונות נקובים במטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל - 6,736 מליון ל"י (ראה טבלה דלהלן)

בסעיפים אלה חלה עלייה של 1,325 מליון ל"י (628 מליון ל"י), מזה 815 מליון ל"י כתוצאה מהפרשי שער. בסעיף הראשון נכללים פקדונות תושבי חוץ, שנתונים עליהם הובאו בטבלה הקודמת, ושבהם חלה ירידה של 183 מליון ל"י. ירידה זו באה בעיקר בשל הוראות הבנק מספטמבר 1973, שלפיהן הותר לבנקים להחזיק בבנק ישראל 10% מפקדונות תושבי חוץ אצלם במקום 20% עד אז.

חשבונות מטבע חוץ וחשבונות צמודים לשער מטבע חוץ

בעמ' הבא טבלה, המראה את כלל הנכסים וההתחייבויות של הבנק במטבע חוץ ואת החשבונות בל"י הצמודים לשער מטבע חוץ. בצד הנכסים נוספו על אלה המובאים בטבלה הקודמת (ראה לעיל) אשראי במטבע חוץ ומקדמות ארוכות מועד לממשלה הצמודות לדולר, ובצד ההתחייבויות נוספו פקדונות של מוסדות בנקאיים בישראל במטבע חוץ (ובכלל זה פקדונות תושבי חוץ, שהובאו בטבלה הקודמת), פקדונות נקובים במטבע חוץ ופקדונות הממשלה והמוסדות הלאומיים במטבע חוץ.

חשבונות במטבע ישראלי

אשראי בלירות ישראליות - 1,136 מליון ל"י

בסעיף זה חלה עלייה של 684 מליון ל"י. עיקר הגידול נבע ממתן אשראי לבנקים בסך 540 מליון ל"י לשם מימון רכישת מלורה מלחמה מרצון על ידי הציבור; הוקמו קרנות חדשות למימון מיוחד לשעת החירום כחעשייה ובמלאכה, שיתרתן הגיעה ל-161 מליון ל"י. בסעיפים אחרים חלה ירידה נטו של 17 מליון ל"י.

כלל הנכסים וההתחייבויות במטבע חוץ (במליוני ל"י)

נכסים	31.12.1973	31.12.1972
זהב ונכסים במטבע חוץ	7,436	5,164
השתתפות בזהב בקרן המטבע הבינלאומית	165	148
נכסים אחרים במטבע חוץ	505	410
אשראי במטבע חוץ	1,650	1,274
מקדמות ארוכות מועד לממשלה, צמודות לדולר	2,763	2,792
ס"ה	12,519	9,788
עלייה בסך 2,731 מליון ל"י		
התחייבויות		
פקדונות מטבע חוץ של בנקים מחוץ לישראל	—	15
זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו	217	195
פקדונות של קרן המטבע הבינלאומית בגין משיכות	—	148
פקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל	2,675	2,200
פקדונות נקובים במטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל	4,061	3,210
פקדונות הממשלה והמוסדות הלאומיים במטבע חוץ	935	308
התחייבויות שונות	26	27
ס"ה	7,914	6,103
עלייה בסך 1,811 מליון ל"י		
עודף הנכסים על התחייבויות	4,605	3,685
עלייה בסך 921 מליון ל"י		

פקדונות למימון היצוא של מוסדות בנקאיים — 489 מליון ל"י

פקדונות הבנקים, הנדרשים על ידי בנק ישראל בקשר לאשראי במטבע חוץ במסגרת הקרן למימון משלוחי היצוא, והקרן ליבוא לשם יצוא, מנוכים מסך האשראי, שבקשר אליו הם הופקדו. בסעיף זה חלה עלייה של 37 מליון ל"י.

שטרי כסף ומעות במחזור — 2,812 מליון ל"י

להלן טבלה, המראה את הסכומים של שטרי כסף והמעות במחזור בסוף כל אחת מחמש השנים האחרונות:

לסוף שנת	הסכום במחזור (במליוני ל"י)	העלייה במשך השנה (באחוזים)
1969	1,166	3.7
1970	1,322	13.4
1971	1,635	23.7
1972	2,036	24.5
1973	2,812	38.1

מקדונות מוסדות בנקאיים — 3,535 מליון ל"י

בסעיפים אלה חלה עלייה של 697 מליון ל"י. העלייה נבעה מגידול הנכסים הנזילים שבידי הבנקים, שאת רובם הגדול הם מחזיקים בפקדונות בבנק ישראל. עלייה זו נמוכה מזו שבפקדונות אלה בשנת 1972, שהגיעה ל-1,154 מליון ל"י.

מקדונות של מוסדות כספיים — 63 מליון ל"י

בסעיף זה חלה ירידה של 3 מליון ל"י.

חשבונות אחרים — בצד הנכסים — 19 מליון ל"י

בצד ההתחייבויות — 282 מליון ל"י

בחשבון שבצד ההתחייבויות נכלל סכום של 252 מליון ל"י המופקד על ידי קרן המדע הדו-לאומית ארצות הברית-ישראל, ראה לעיל בסעיף מקדמות ארוכות מועד.

חשבון רווח והפסד לשנת 1973

לפי חשבון רווח והפסד של הבנק, היה בשנת 1973 רווח של 89 מליון ל"י לעומת 64 מליון ל"י בשנת 1972. הכנסות הבנק הסתכמו ב-643 מליון ל"י (467 מליון ל"י). עיקר הגידול נבע מעלייה של 182 מליון ל"י בהכנסות מנכסים במטבע חוץ, שהגיעו לסך של 389 מליון ל"י (207 מליון ל"י). הגידול הניכר בהכנסות אלו נובע הן מהגידול ביתרה השנתית הממוצעת של הנכסים במטבע חוץ והן מהעלייה שחלה בשער הריבית הממוצע ששולם על השקעות אלה. כן חלה עלייה של 29 מליון ל"י בהכנסות שונות, שנבעה בעיקר מעלייה בריבית ששילמו הבנקים על גרעונות בנזילות החובה (על גרעונות הנזילות של הבנקים ראה דו"ח זה עמ' 811). מאידך חלה ירידה של 31 מליון ל"י בהכנסות ריבית מהממשלה בגלל הירידה במקדמות הארעיות.

הוצאות הבנק בשנת 1973 הסתכמו ב-553 מליון ל"י — עלייה ב-150 מליון ל"י לעומת השנה הקודמת. גידול זה משקף עלייה של 113 מליון ל"י בהוצאות ריבית; של 5 מליון ל"י בהוצאות הדפסה והנפקה של כסף; של 4 מליון ל"י בהוצאות לבנייה, ושל 8 מליון ל"י בהוצאות מינהל וטיפול; כן חלה עלייה נטו של 20 מליון ל"י בהפסדים, שנגרמו בעיקר כתוצאה משינוי שערים של מטבעות חוץ.

הוצאות ריבית — 428 מליון ל"י

העלייה בסעיף זה בסך 113 מליון ל"י נבעה מעלייה בסעיפי המשנה דלהלן: ריבית על פקדונות הבנקים בלירות ישראליות 49 מליון ל"י; ריבית על פקדונות מטבע חוץ של בנקים מקומיים, 16 מליון ל"י; הפרשי ריבית בקרן ייצור לייצוא, 27 מליון ל"י; ריבית על פקדונות בנקים זרים ופקדונות בקרן המטבע, 10 מליון ל"י; הפרשי ריבית בקשר לאגרות מלווה קצר מועד, 14 מליון ל"י. לעומת זאת חלה ירידה של 3 מליון ל"י בריבית על שטרי אוצר (המשך סעיף זה בעמ' 833).

מאזן. ליום 31 בדצמבר 1973 בהשוואה למאזן ליום 31.12.1972 (באלפי ל"י)

31.12.1972	31.12.1973	התחייבויות	31.12.1972	31.12.1973	נכסים
2,035,817	2,812,137	שטרי כסף ומעות במחזור (7)			תביעות כלפי חוץ לארץ
		התחייבויות לחוץ לארץ	5,163,989	7,436,464	זהב ונכסים במטבע חוץ(1)
14,700	—	פקדונות מטבע חוץ של בנקים מחוץ לישראל	(2)148,200	164,667	השתתפות בזהב בקרן המטבע הבינלאומית
195,214	216,903	זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו	409,997	504,609	נכסים אחרים במטבע חוץ
		פקדונות של קרן המטבע הבינלאומית	5,722,186	8,105,740	
148,200	—	בגין משיכות			אשראי לממשלה
18,641	17,336	התחייבויות אחרות	4,358,917	4,574,599	חוב ארוך מועד(3)
376,755	234,239				בניכוי סכומים, ששוחררו כנגד מכירות
		פקדונות הממשלה והמוסדות הלאומיים	573,862	601,192	מילווה קצר מועד
168,808	86,871	הפקדות יבואנים	3,785,055	3,973,407	חוב ארוך מועד נטו
		פקדונות מטבע חוץ של הממשלה ושל	50,911	129,990	שטרי אוצר
307,937	934,732	המוסדות הלאומיים	325,744	51,924	מקדמות ארעיות
476,745	1,021,603		4,161,710	4,155,321	
		פקדונות של מוסדות בנקאיים וכספיים			אשראי אחר וניירות ערך
2,837,613	3,535,124	פקדונות של מוסדות בנקאיים	451,545	(4)1,135,736	אשראי (בל"י)
66,103	63,271	פקדונות של מוסדות כספיים	1,273,648	1,650,488	אשראי במטבע חוץ
2,200,774	2,675,236	פקדונות במטבע חוץ של מוסדות בנקאיים(8)	1,725,193	2,786,224	
		פקדונות נקובים במטבע חוץ של			בניכוי פקדונות למימון יצוא של
3,210,705	4,061,202	מוסדות בנקאיים	451,758	489,345	מוסדות בנקאיים(5)
8,315,195	10,334,833		1,273,435	2,296,879	
		חשבונות אחרים	72,433	127,702	ניירות ערך
275,731	282,308	הון הבנק וקרן מילואים	1,345,868	2,424,581	
20,000	20,000		270,479	19,478	
		התחייבויות בעד ערבויות שניתנו ואשראים			חשבונות אחרים(6)
571,071	742,997	תעודות (ראה נכסים)	571,071	742,997	ערבויות שניתנו ואשראי תעודות
12,071,314	15,448,117		12,071,314	15,448,117	(ראה התחייבויות)

(1) נכסים במטבע חוץ כוללים זכויות משיכה מיוחדות בקרן המטבע הבינלאומית (S.D.R.) בסך 141,315 אֶלֶף ל"י (כ"31 בדצמבר 1972: 133,208 אֶלֶף ל"י). (2) נוצלה זכות המשיכה בגובה ההשתתפות הזהב Gold Tranche בקרן המטבע הבינלאומית. (3) מזה: 2,762,925 אֶלֶף ל"י צמודים לדולר של ארה"ב (כ"31 בדצמבר 1972: 2,791,863 אֶלֶף ל"י). (4) כולל 539,904 אֶלֶף ל"י אשראי לבנקים לשם מימון רכישת מלחמה מרצון ע"י הציבור. (5) פקדונות בל"י בקשר עם אשראי במטבע חוץ ליצוא. (6) כולל מקרקעין, מבנים וציוד בסך ל"י אחת. (7) מזה: 24,378 אֶלֶף ל"י ערך גבוה מטבעות וזכרון ומטבעות מיוחדים (כ"31 בדצמבר 1972: 12,518 אֶלֶף ל"י). (8) כולל 473,274 אֶלֶף ל"י הפקדות כנגד פקדונות חופשיים (כ"31 בדצמבר 1972: 656,773 אֶלֶף ל"י).

**חשבון רווח והפסד לשנה שנסתיימה ביום 31 בדצמבר 1973 בהשוואה לחשבון
רווח והפסד לשנה שנסתיימה ביום 31.12.1972 (באלפי ל"י)**

1972	1973	הכנסות	1972	1973	הוצאות
225,616	194,927	ריבית מהמשלה	314,789	428,236	ריבית
29,659	27,310	ריבית מהבנקים	10,744	15,408	הדפסה והנפקה של כסף והטבעת מטבעות
207,504	388,671	הכנסות מנכסים במטבע חוץ	3,887	7,941	הוצאות לבנייה וציוד
—	(—)551	הפרשה לחובות מסופקים	29,165	37,371	הוצאות מינהל ותפעול
309	—	גביית חובות מסופקים שהופרשו	44,258	64,573	הפרשים משינוי שערים של מטבעות חוץ — ומהמרות ממטבע אחד למטבע אחר
3,761	32,453	הכנסות שונות	402,843	553,529	ס"ה
			64,006	89,281	רווח נקי
466,849	642,810	ס"ה	466,849	642,810	ס"ה

חשבון חלוקת הרווחים

64,006	89,281	רווח נקי	64,006	89,281	למשלה
--------	--------	----------	--------	--------	-------

הוצאות הדפסה והנפקה של כסף והטבעת מטבעות — 15.4 מליון ל"י.

סעיף זה כולל את ההוצאות על הדפסת שטרות והטבעת מטבעות. כן נכללה בו הוצאה של 4 מליון ל"י על הטבעת מטבעות זכרון.

הוצאות לבנייה וציוד — 7.9 מליון ל"י

בסכום זה נכלל סך של 7 מליון ל"י ששילם הבנק עבור רכישת שני בניינים — אחד בירושלים ואחד בתל אביב — לשם ריכוז אגפיו מבניינים אחרים בהם; כן העביר הבנק למע"צ סך 1.2 מליון ל"י בקשר למבנה החדש בירושלים; 0.5 מליון ל"י הוצאו על ריהוט וציוד, ו-0.7 מליון ל"י נתקבלו תמורת מכירת נכס בתל אביב.

ממצאי מעקב

טיפול בכספת

דו"ח שנתי 22, עמ' 805

בעת הוצאת חבילות של ניירות ערך מן התאים לטיפול בחדר העבודה, ובעת החזרתם התנהל רישום, אך העובדים, שטפלו בכך, לא היו חותמים בעת העברת האגרות על כרטיס הבקרה ליד תאריך הטפול. כך שלא נשמר במידה מספקת עקרון האחיות האישיות של העובדים על ניירות ערך. הבנק הודיע שיפעל ככל האפשר לצמצום מספר התאים הפתוחים.

חל שיפור מה בסדרי הבקרה: במספר התאים לא חל שינוי.

הביקורת שנערכה ב-1971 העלתה שבכספת שררה צפיפות רבה, שהכבידה על קיום ההוראות, בדבר סדרי בטחון ועל העבודה התקינה. לחלק מהאגרות לא נמצא מקום במדפים שבתאים המסורגים, והן היו מונחות על הרצפה בין המדפים, או על הרצפה מחוץ לתאים.

הליקוי תוקן. הצפיפות בכספת חוסלה: בשנת 1972 הושמדו למעלה מ-2,000,000 אגורות ובשנת 1973 הועדו להשמדה 3,250,000 אגורות והן הועברו לאחסון זמני בכספת רזרבית של כספים.

עובדי הכספת נהגו לספור ניירות ערך מסוגים שונים ולהשוות את מספרם לרישום בכרטיסי הבקרה. על כרטיס הבקרה היו מסומנים שנערכה ספירה, אולם הדבר נעשה ללא חתימת הסופר וללא ציון התאריך. בעקבות הביקורת הורה הבנק להקפיד על חתימה ועל ציון תאריך הספירה.

הליקוי תוקן.